DOMSTOLENS DOM (femte avdelningen)
den 4 december 1997 *

I mål C-207/96,

Europeiska gemenskapernas kommission, företrädd av Marie Wolfcarius, rättstjänsten, och Enrico Altieri, nationell tjänsteman med förordnande vid rättstjänsten, båda i egenskap av ombud; delgivningsadress: rättstjänsten, Carlos Gómez de la Cruz, Centre Wagner, Kirchberg, Luxemburg,

sökande,

mot

Republiken Italien, företrädd av professor Umberto Leanza, chef vid utrikesministeriets avdelning för diplomatiska tvister, i egenskap av ombud, biträdd av Oscar Fiumara, avvocato dello Stato; delgivningsadress: Italiens ambassad, 5, rue Marie-Adélaïde, Luxemburg,

svarande,

angående en talan om fastställelse av att Republiken Italien har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt gemenskapsrätten genom att inte inom den föreskrivna fristen sätta i kraft de lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa rådets direktiv 76/207/EEG av den 9 februari 1976 om genomförandet av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om tillgång till anställning, yrkesutbildning och befordran samt arbetsvillkor (EGT L 39, s. 40) och

* Rättegångsspråk: italienska.

genom att i strid med artikel 5 i nämnda direktiv bibehålla bestämmelser om förbud för kvinnor att inneha nattarbete såsom gällande nationell rätt,

meddelar

DOMSTOLEN (femte avdelningen)

sammansatt av ordföranden på första avdelningen, M. Wathelet, tillförordnad ordförande på femte avdelningen samt domarna J. C. Moitinho de Almeida, D. A. O. Edward (referent), P. Jann och L. Sevón,

generaladvokat: C. O. Lenz,
justitiesekreterare: R. Grass,

med hänsyn till referentens rapport,

och efter att den 30 september 1997 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Europeiska gemenskapernas kommission har genom ansökan, som inkom till domstolens kansli den 19 juni 1996, med stöd av artikel 169 i EG-fördraget väckt talan om fastställelse av att Republiken Italien har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt gemenskapsrätten genom att inte inom den föreskrivna fristen sätta i kraft de lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa rådets direktiv 76/207/EEG av den 9 februari 1976 om genomförandet av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om tillgång till anställning, yrkesutbildning och befordran samt arbetsvillkor (EGT L 39, s. 40, nedan kallat direktivet) och

genom att i strid med artikel 5 i nämnda direktiv bibehålla bestämmelser om förbud mot nattarbete för kvinnor såsom gällande nationell rätt.

2 Enligt artikel 5 i direktivet innebär tillämpningen av likabehandlingsprincipen i fråga om arbetsvillkor att kvinnor och män skall vara garanterade samma villkor utan diskriminering på grund av kön (artikel 5.1). För detta ändamål skall medlemsstaterna vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att alla lagar och andra författningar som strider mot likabehandlingsprincipen avskaffas (artikel 5.2 a) eller omarbetas, när det behov av skydd som ursprungligen gav upphov till dem inte längre är välgrundat (artikel 5.2 c). Enligt artikel 2.3 skall direktivet emellertid inte påverka bestämmelser om skydd för kvinnor, särskilt vid graviditet och moderskap.

3 Enligt artikel 9.1 i direktivet skulle medlemsstaterna sätta i kraft de lagar och andra författningar som var nödvändiga för att följa direktivet inom 30 månader efter dagen för anmälan och beträffande artikel 5.2 c inom en frist på fyra år, det vill säga före den 14 februari 1980.

4 Domstolen har i en dom av den 25 juli 1991 i mål C-345/89, Stoeckel (Rec. 1991, s. I-4047) i detta avseende fastställt att artikel 5 i direktivet är tillräckligt precis för att ålägga medlemsstaterna en skyldighet att, även om det finns undantag därifrån, inte uppställa ett förbud för kvinnor att inneha nattarbete som en lagstiftningsprincip, när det inte föreligger något förbud mot nattarbete för män. Domstolen har vidare vid upprepade tillfällen fastslagit att denna bestämmelse är tillräckligt precis och ovillkorlig för att enskilda skall kunna åberopa den vid en nationell domstol för att förhindra tillämpningen av varje nationell föreskrift som strider mot nämnda artikel 5.1, i vilken principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om arbetsvillkor uppställs (domen i det ovannämnda målet Stoeckel, punkt 12, och dom av den 26 februari 1986 i mål 152/84, Marshall, Rec. 1986, s. 723, punkt 55).

5 I Italien föreskrivs i artikel 5.1 i lag nr 903 av den 9 december 1977 om likabehandlingen av kvinnor och män i arbetslivet (nedan kallad den italienska lagen) följande:

"Det är förbjudet att låta kvinnor arbeta i fabriker och verkstäder mellan 24.00 och 06.00. Detta förbud skall inte tillämpas på kvinnor i företagsledande ställning eller kvinnor som arbetar inom företagshälsovården."

6 Enligt punkterna två och tre i nyssnämnda artikel kan detta förbud mildras eller upphävas genom kollektivavtal eller arbetsplatsavtal, men beträffande kvinnor som befinner sig i början av graviditeten eller som nyss nedkommit med barn medges inte något sådant undantag.

7 Enligt italiensk lag är således det förbud för kvinnor att inneha nattarbete som infördes genom lagen nr 1305 av den 22 oktober 1952 om ratificering av internationella arbetsorganisationens (nedan kallad ILO) konvention nr 89 av den 9 juli 1948 om nattarbete för kvinnor inom industrin fortfarande i kraft.

8 I artikel 3 i denna konvention föreskrivs att det inte är tillåtet att anställa kvinnor, oberoende av ålder, för nattarbete i offentliga eller privata industriföretag eller i filialer till sådana företag, med undantag av företag där endast familjemedlemmar är anställda.

9 Beträffande ILO:s konvention nr 89 har domstolen i en dom av den 2 augusti 1993 i mål C-158/91, Levy (Rec. 1993, s. I-4287) klargjort att den nationelle domaren är skyldig att säkerställa att artikel 5 i direktivet till fullo åtlydes genom att underlåta att tillämpa varje bestämmelse i nationell lagstiftning som strider mot denna, utom i de fall då tillämpningen av en sådan bestämmelse är nödvändig för att den

berörda medlemsstaten skall kunna fullgöra sina skyldigheter enligt överenskommelser som ingåtts före ikraftträdandet av EEG-fördraget med en tredje stat.

10 Till följd av domen i målet Stoeckel frånträdde Republiken Italien i februari 1992 ILO:s konvention nr 89. Frånträdandet trädde i kraft i februari 1993.

11 Med beaktande av domarna i de ovannämnda målen Stoeckel och Levy och av att Republiken Italien frånträtt ILO:s konvention nr 89, ansåg kommissionen att Republiken Italien var skyldig att vidta nödvändiga åtgärder för att få den italienska lagens oförenlighet med artikel 5 i direktivet att upphöra. Därför anmodade kommissionen med tillämpning av artikel 169 första stycket i fördraget, genom en skrivelse av den 2 mars 1994, den italienska regeringen att inkomma med ett yttrande inom två månader.

12 Då denna skrivelse inte besvarades, sände kommissionen den 19 juni 1995 ett motiverat yttrande med en uppmaning till Republiken Italien att inom två månader från delgivningen vidta nödvändiga åtgärder för att följa nämnda artikel.

13 Då kommissionen inte erhöll något svar, väckte den förevarande talan.

14 Kommissionen stöder sin talan, såsom denna framgår av ansökan, på två anmärkningar som den riktar mot Republiken Italien. Den första anmärkningen bygger på att några lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa direktivet inte har satts i kraft inom den föreskrivna fristen och den andra på att artikel 5 i samma direktiv har åsidosatts på grund av att den italienska lagen har bibehållits efter frånträdandet av ILO:s konvention nr 89.

Den första anmärkningen

15 Utan att vilja framställa någon invändning om rättegångshinder i formell mening, har den italienska regeringen understrukit att det första klagomålet framförts först i samband med att talan väcktes vid domstolen.

16 Det kan noteras att denna anmärkning förutsätter att Republiken Italien redan innan den frånträdde ILO:s konvention nr 89 var skyldig att följa direktivets bestämmelser om nattarbete för kvinnor.

17 I detta avseende bör det erinras om att det administrativa förfarandet enligt en fast rättspraxis syftar till att ge den berörda medlemsstaten möjlighet att dels fullgöra sina skyldigheter enligt gemenskapsrätten, dels göra invändningar gentemot de anmärkningar som kommissionen har framfört. Föremålet för en talan som väckts med stöd av artikel 169 i fördraget avgränsas således genom det administrativa förfarande som avses i denna bestämmelse. Följaktligen kan talan inte grundas på andra anmärkningar än dem som har angivits i det motiverade yttrandet (dom av den 20 mars 1997 i mål C-96/95, kommissionen mot Tyskland, REG 1997, s. I-1653, punkterna 22 och 23).

18 Domstolen har vidare fastslagit att det motiverade yttrandet skall innehålla en sammanhängande och detaljerad redogörelse för de skäl som har lett kommissionen till övertygelsen att den berörda medlemsstaten har underlåtit att uppfylla en av sina skyldigheter enligt fördraget (domen i det ovannämnda målet kommissionen mot Tyskland, punkt 24).

19 I det förevarande fallet har kommissionen, även om Republiken Italien i den formella underrättelsen och i det motiverade yttrandet erinrades om att den var skyldig att vidta nödvändiga åtgärder för att anpassa sin nationella lagstiftning till gemenskapsrätten, uppgivit att denna skyldighet uppkom först efter det att Republiken Italien inte längre var bunden av ILO:s konvention nr 89.

20 Kommissionen har emellertid i sin ansökan påstått att Republiken Italien har åsidosatt sina skyldigheter enligt direktivet genom att inte inom den där föreskrivna fristen sätta i kraft de lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa detta direktiv.

21 Då varken det administrativa förfarandet eller ansökan innehåller en sammanhängande och detaljerad redogörelse för skälen till varför kommissionen anser att Republiken Italien redan innan den frånträdde ILO:s konvention nr 89 skulle ha varit skyldig att följa bestämmelserna om nattarbete för kvinnor i direktivet, har Republiken Italien inte haft möjlighet att göra invändningar mot denna anmärkning.

22 Den första anmärkningen skall således avvisas.

Den andra anmärkningen

23 Kommissionen har gjort gällande att Republiken Italien har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artikel 5 i direktivet genom att som gällande nationell rätt bibehålla bestämmelser om förbud för nattarbete för kvinnor från februari 1993, som var den tidpunkt från vilken denna stat inte längre var bunden av ILO:s konvention nr 89.

24 Republiken Italien har i svaromålet invänt dels att förbudet mot nattarbete som föreskrivs i den italienska lagen i vissa fall kan mildras, och till och med upphävas, och att det har bibehållits såsom gällande rätt för att tillgodose vissa krav med hänsyn till individen och familjen vilka artikel 2.3 i direktivet och den italienska författningen tillmäter en avgörande betydelse, dels att enskilda tillåts att åberopa sig direkt på artikel 5 i direktivet inför italiensk domstol för att upphäva den italienska lagen.

25 Det kan inledningsvis fastställas att Republiken Italien, trots att förbudet mot nattarbete som föreskrivs i artikel 5 i den italienska lagen i vissa fall kan mildras, och till och med upphävas, inte har ifrågasatt att gemenskapsrätten — till följd av dess frånträdande av ILO:s konvention nr 89 — hindrar att denna lagstiftning bibehålls som gällande nationell italiensk rätt. Republiken Italien har uppgivit att den snarast möjligt kommer att se till att denna oförenlighet upphävs.

26 Enligt en fast rättspraxis kan bristande överensstämmelse med bestämmelserna i fördraget — även direkt tillämpliga sådana — slutgiltigt avhjälpas endast genom tvingande nationella bestämmelser med samma rättsliga status som de bestämmelser som skall ändras. Bestämmelser i ett direktiv skall genomföras med obestridligt bindande verkan samt på ett sådant tillräckligt tydligt, precist och klart sätt att kravet på rättssäkerhet uppfylls, vilket innebär att, om direktivet syftar till att skapa rättigheter för enskilda, mottagarna skall vara i stånd att känna till den fulla räckvidden av sina rättigheter (dom av den 13 mars 1997 i mål C-197/96, kommissionen mot Frankrike, REG 1997, s. I-1489, punkterna 14 och 15).

27 I det förevarande fallet befinner sig de individer som träffas av den italienska lagstiftningen i ett osäkert läge vad beträffar sin rättsliga ställning. De riskerar vidare att utsättas för oberättigade straffrättsliga förfaranden. Den skyldighet som åvilar den nationelle domaren att säkerställa den fulla verkan av artikel 5 i direktivet och att underlåta att tillämpa varje nationell föreskrift som strider däremot kan inte leda till att en lagtext ändras.

28 Det finns således anledning att fastställa att Republiken Italien har åsidosatt sina skyldigheter enligt gemenskapsrätten genom att i strid med artikel 5 i direktivet bibehålla föreskrifter om förbud mot nattarbete för kvinnor såsom gällande nationell rätt.

Rättegångskostnader

29 Enligt artikel 69.2 skall tappande part förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna. Eftersom Republiken Italien har tappat målet i huvudsak, skall den förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN (femte avdelningen)

följande dom:

1) Republiken Italien har åsidosatt sina skyldigheter enligt gemenskapsrätten genom att i strid med artikel 5 i rådets direktiv 76/207/EEG av den 9 februari 1976 om genomförandet av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om tillgång till anställning, yrkesutbildning och befordran samt arbetsvillkor bibehålla föreskrifter om förbud mot nattarbete för kvinnor såsom gällande nationell rätt.

2) Talan i övrigt avvisas.

3) Republiken Italien skall ersätta rättegångskostnaderna.

Wathelet Moitinho de Almeida Edward

Jann Sevón

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 4 december 1997.

R. Grass C. Gulmann

Justitiesekreterare Ordförande på femte avdelningen